

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการศึกษาฟิกฮ์ของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อศึกษาทัศนคติของผู้รู้และผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษาฟิกฮ์ของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม (ตารางที่ 1 – 2)

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม (ตารางที่ 3)

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ ของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม ที่ได้จากแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม (ตารางที่ 4)

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะอื่นๆ ของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม ที่ได้จากแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในตารางต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่เป็นสถานภาพทั่วไปและภูมิหลังของผู้รู้และผู้ที่ศึกษาที่ตอบแบบสอบถาม ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของสถานภาพทั่วไปของผู้รู้

สถานภาพทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
20 – 39 ปี	4	17.39
40 – 60 ปี	14	60.87
มากกว่า 60 ปี	5	21.73
รวม	23	
100.00		

อาชีพ		
ครูสอนศาสนา	14	60.87
นักวิชาการอิสระ	1	4.35
ผู้บริหารสถาบันการศึกษา	4	17.39
รับราชการ	2	8.70
อื่น ๆ (การเกษตรและธุรกิจส่วนตัว)	2	8.70
รวม	23	100.00

ตารางที่ 1 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของสถานภาพทั่วไปของผู้รู้

สถานภาพทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
ภูมิลำเนาปัจจุบัน		
จังหวัดปัตตานี	5	21.73
จังหวัดยะลา	5	21.73
จังหวัดนราธิวาส	4	17.39
จังหวัดสตูล	5	21.73
จังหวัดสงขลา	4	17.39
รวม	23	100.00

วุฒิการศึกษาสามัญ		
ไม่จบระดับประถมศึกษา	2	8.70
ระดับประถมศึกษา หรือเทียบเท่า	5	21.73
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือเทียบเท่า	4	17.39
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า	8	34.78
ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า	3	13.04
สูงกว่าปริญญาตรี	1	4.35
รวม	23	100.00

วุฒิการศึกษาศาสนาอิสลาม		
ต่ำกว่าระดับฆานะวียะฮุ	2	8.70
ระดับฆานะวียะฮุ	0	0
ศึกษาระบบปอเนาะ	8	26.09

ตารางที่ 1 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของสถานภาพทั่วไปของผู้รู้

สถานภาพทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
วุฒิการศึกษาศาสนาอิสลาม		
ระดับปริญญาตรี	9	34.78
ระดับปริญญาโท	1	4.35
ระดับปริญญาเอก	3	13.04
รวม	23	100.00
สถาบันการศึกษาที่สำเร็จการศึกษา		
ในประเทศ	9	39.13
ต่างประเทศที่เป็นภาษาอาหรับ	12	52.17
ต่างประเทศที่ไม่ใช่ประเทศอาหรับ	2	8.70
อื่นๆ	0	0
รวม	23	100.00

ความรู้ทางภาษาอาหรับ		
อ่อน	1	4.35
พอใช้	11	47.83
ดี	6	26.09
ดีมาก	5	21.73
รวม	23	100.00

ตารางที่ 1 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของสถานภาพทั่วไปของผู้รู้

สถานภาพทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
สถานภาพหรือตำแหน่งที่ดำรงอยู่ปัจจุบัน		
ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดกลาง	5	21.73
คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด	5	21.73
โต๊ะครู	5	21.73
ครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม	5	21.73
อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา	3	13.04
อื่นๆ	0	0
รวม	23	100.00

หมายเหตุ : ผู้รู้ทั้งหมดเป็นเพศชาย

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้รู้ มีดังนี้

1. ผู้รู้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 40 – 60 ปี ร้อยละ 60.87 รองลงไปคืออายุมากกว่า 60 ปี ร้อยละ 21.73 และ 20 – 39 ปี ร้อยละ 17.39 ตามลำดับ
2. ผู้รู้ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นครูสอนศาสนา ร้อยละ 60.87 รองลงไปมีอาชีพเป็นผู้บริหารสถาบันการศึกษา ร้อยละ 17.39 มีอาชีพรับราชการ ร้อยละ 8.70 เป็นนักวิชาการอิสระ ร้อยละ 4.35 และอื่นๆ ซึ่งประกอบอาชีพการเกษตรและธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 8.70
3. ผู้รู้ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปัตตานี ยะลา และสตูล แต่ละจังหวัดคิดเป็นร้อยละ 21.73 รองลงไปอยู่ในจังหวัดนราธิวาสและสงขลา แต่ละจังหวัดคิดเป็นร้อยละ 17.39
4. วุฒิการศึกษาของผู้รู้ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญสูงสุดระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า ร้อยละ 34.78 รองลงไปคือระดับประถมศึกษาหรือเทียบเท่า ร้อยละ 21.73 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 17.39 ระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ร้อยละ 13.04 ไม่จบระดับประถมศึกษา ร้อยละ 8.70 และระดับสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 4.35 ตามลำดับ

ผู้รู้ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสายศาสนาสูงสุดระดับปริญญาตรี ร้อยละ 34.78 รองลงไปคือศึกษาระบบปอเนาะแบบดั้งเดิม ร้อยละ 26.09 ระดับปริญญาเอก ร้อยละ 13.04 ต่ำกว่าระดับฆานะวียะฮ์ ร้อยละ 8.70 และระดับปริญญาโท ร้อยละ 4.35 ตามลำดับ

5. ผู้รู้ส่วนใหญ่มีความรู้ทางภาษาอาหรับในระดับพอใช้ ร้อยละ 47.83 รองลงมาคือระดับดี ร้อยละ 26.09 ระดับดีมาก ร้อยละ 21.73 และระดับอ่อน ร้อยละ 4.35 ตามลำดับ

6. ผู้รู้ส่วนใหญ่มีสถานภาพหรือดำรงตำแหน่งอยู่ในปัจจุบันเป็นประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด รองลงไปคือคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด เป็นโต๊ะครูและครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ร้อยละ 21.73 รองลงไปเป็นอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา ร้อยละ 13.04 ตามลำดับ

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของสถานภาพทั่วไปของผู้ศึกษา

สถานภาพทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
น้อยกว่า 15 ปี	0	0
15 – 25	13	81.25
มากกว่า 25 ปี	3	18.75
รวม	16	100.00
<hr/>		
ภูมิลำเนาปัจจุบัน		
จังหวัดปัตตานี	5	31.25
จังหวัดยะลา	5	31.25
จังหวัดนราธิวาส	2	12.5
จังหวัดสตูล	2	12.5
จังหวัดสงขลา	2	12.5
รวม	16	100.00
<hr/>		
วุฒิการศึกษาสามัญ		
ไม่จบระดับประถมศึกษา	1	6.25
ระดับประถมศึกษา หรือเทียบเท่า	4	25.00
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือเทียบเท่า	2	12.5
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า	5	31.25
ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า	4	25.0
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0
รวม	16	100.00

ตารางที่ 2 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของสถานภาพทั่วไปของผู้ศึกษา

สถานภาพทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
สถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม		
กำลังศึกษาในปอเนาะ	5	31.25
กำลังศึกษาในโรงเรียน	5	31.25
กำลังศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา	6	37.75
อื่นๆ	0	0
รวม	16	100.00

ความรู้ทางภาษาอาหรับ		
อ่อน	3	18.75
พอใช้	10	62.5
ดี	3	18.75
ดีมาก	0	0
รวม	16	100.00

หมายเหตุ : ผู้ศึกษาทั้งหมดเป็นเพศชาย

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่า ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ศึกษา มีดังนี้

1. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 15 – 25 ปี ร้อยละ 81.25 รองลงไปคือ อายุมากกว่า 25 ปี ร้อยละ 18.75 และน้อยกว่า 15 ปี ร้อยละ 17.39 ตามลำดับ

2. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปัตตานี และยะลา แต่ละจังหวัดคิดเป็นร้อยละ 31.25 รองลงไปอยู่ในจังหวัดนราธิวาส สตูล และสงขลา แต่ละจังหวัดคิดเป็นร้อยละ 12.5
3. วุฒิการศึกษาของผู้ศึกษาส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญสูงสุดระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าร้อยละ 31.25 รองลงไปคือระดับประถมศึกษาหรือเทียบเท่าและปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ร้อยละ 25.0 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 12.5 และไม่จบระดับประถมศึกษา ร้อยละ 6.25 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าไม่มีผู้ใดจบระดับสูงกว่าปริญญาตรี
4. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่กำลังศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ร้อยละ 37.5 รองลงไปคือกำลังศึกษาในระบบปอเนาะแบบดั้งเดิมและกำลังศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ร้อยละ 31.25
5. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่มีความรู้ทางภาษาอาหรับในระดับพอใช้ ร้อยละ 62.5 รองลงมาคือระดับอ่อนและระดับดี ร้อยละ 18.75 และไม่มีผู้เรียนที่มีความรู้ทางภาษาอาหรับอยู่ในระดับดีมาก

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

ในตารางต่อไป นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมใน จังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม			
1	ระยะเวลาในการศึกษากฎหมายอิสลาม		
1.1	ต่ำกว่า 5 ปี	3	13.04
1.2	5 – 10 ปี	7	30.43
1.3	11 – 15 ปี	7	30.43
1.4	มากกว่า 15 ปี	6	26.09
	รวม	23	100.00
2	สำนักคิดที่ศึกษากฎหมายอิสลาม (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
2.1	หะนะฟี		
2.2	มาลิกีย์	0	0
2.3	ซาฟีอี	0	0
2.4	หันบะลีย์	20	86.96
2.5	รวมมัซฮับ / เปรียบเทียบมัซฮับ	0	0
	รวม	4	17.39
		24	104.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
3	แหล่งที่ศึกษากฎหมายอิสลาม (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
3.1	อัลกุรอานและตัฟซีร	7	30.43
3.2	สุนันและคำอธิบาย (ซัรหฺ)	5	21.74
3.3	ตำรากฎหมายอิสลาม	17	73.91
3.4	อื่นๆ	0	0
	รวม	29	126.08
4	ตัฟซีรอัลกุรอานที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม		
4.1		9	39.13
4.2		8	34.78
4.3		5	21.73
4.4		3	13.04
4.5		3	13.04
4.6		2	8.70
4.7		2	8.70
4.8		2	8.70
4.9		1	4.35
4.10		1	4.35
4.11		1	4.35
4.12		1	4.35
4.13	{ }	1	4.35
4.14		1	4.35
4.15		1	4.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
4.16		1	4.35
4.17		1	4.35
4.18		1	4.35
4.19		1	4.35
4.20		1	4.35
4.21		1	4.35
4.22		1	4.35
4.23		1	4.35
4.24		1	4.35
5.	สุนันและซัรหฺที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม		
5.1		10	62.5
5.2		9	39.13
5.3	{ }	7	30.43
5.4		7	30.43
5.5		6	26.09
5.6		5	31.25
5.7		3	18.75
5.8		2	8.70
5.9		2	8.70
5.10		1	4.35
5.11		1	4.35
5.12		1	4.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
5.13		1	4.35
5.14		1	4.35
5.15		1	4.35
5.16		1	4.35
5.17		1	4.35
5.18		1	4.35
6.	ตำรากฎหมายอิสลามที่ได้ศึกษา		
6.1		1	4.35
6.2		6	26.09
6.3		4	17.39
6.4		1	4.35
6.5		4	17.39
6.6		4	17.39
6.7		2	8.70
6.8		9	39.13
6.9 { }		1	4.35
6.10		1	4.35
6.11		4	17.39
6.12		1	4.35
6.13		1	4.35
6.14		1	4.35
6.15		1	4.35
6.16		1	4.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
6	(ต่อ) คำรากฎหมายอิสลามที่ได้ศึกษา		
6.17		2	8.70
6.18		1	4.35
6.19		1	4.35
6.20		1	4.35
6.21		1	4.35
6.22		3	13.04
6.23		1	4.35
6.24		2	8.70
6.25		4	17.39
6.26		1	4.35
6.27		2	8.70
6.28		1	4.35
6.29		8	34.78
6.30		1	4.35
6.31		1	4.35
6.32		4	17.39
6.33		2	8.70
6.34		3	13.04
6.35		1	4.35
6.36		1	4.35
6.37		1	4.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
7	ตำราอื่นๆ (เช่น ฟ้าตวา ฯลฯ) ที่ได้ศึกษา		
	7.1	1	4.35
	7.2	2	8.70
	7.3	1	4.35
	7.4	1	4.35
	7.5 { }	2	8.70
	7.6	2	8.70
	7.7	1	4.35
	7.8	1	4.35
	7.9	5	21.74
	7.10	1	4.35
	7.11	2	8.70
	7.12	1	4.35
	7.13	1	4.35
	7.14	1	4.35
	7.15	1	4.35
	7.16	1	4.35
8	ตำราที่ใช้ประกอบการสอนในสาขากฎหมายอิสลาม		
	8.1	1	4.35
	8.2	2	8.70
	8.3	1	4.35
	8.4	2	8.70
	8.5	1	4.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
8(ต่อ) ตำราที่ใช้ประกอบการสอนในสาขากฎหมายอิสลาม			
	8.6	2	8.70
	8.7	3	13.04
	8.8	5	21.74
	8.9	3	13.04
	8.10	1	4.35
	8.11	1	4.35
	8.12	1	4.35
	8.13	1	4.35
	8.14	1	4.35
	8.15	2	8.70
	8.16	1	4.35
	8.17	1	4.35
	8.18	3	13.04
	8.19 { }	1	4.35
	8.20	1	4.35
	8.21	4	17.39
	8.22	1	4.35
	8.23	1	4.35
	8.24 ตำรามัชฮับชาฟีอี๊ ภาษาไทย	3	13.04
	8.25 กฎหมายอิสลาม ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง	1	4.35
	8.26 กฎหมายอิสลาม หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ	1	4.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
9	.หลักสูตรการศึกษากฎหมายอิสลามปัจจุบันถูกเขียนขึ้นบน พื้นฐานของ		
	9.1 ตำรากฎหมายอิสลาม	11	47.83
	9.2 ประสบการณ์ของผู้เขียน	4	17.39
	9.3 อัลกุรอาน และฮิสสุนนะฮ์	13	56.52
	9.4 อื่น ๆ	0	0
10	ท่านคิดว่าหลักสูตรการศึกษากฎหมายอิสลามปัจจุบันเป็น อย่างไร		
	10.1 ควรปรับปรุง	15	65.22
	10.2 สมบูรณ์แล้ว	6	26.09
	10.3 ควรเปลี่ยนแปลง	2	8.70
11	ท่านเคยไปศึกษาคูงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนกฎหมาย อิสลามในต่างประเทศกี่ครั้ง		
	11.1 น้อยกว่า 3 ครั้ง	6	26.09
	11.2 3 – 4 ครั้ง	0	0
	11.3 5 – 10 ครั้ง	3	13.04
	11.4 มากกว่า 10 ครั้ง	0	0
	11.5 ไม่เคย	14	60.87
	ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม		
12	แหล่งที่มากฎหมายอิสลามที่ท่านรู้จัก		
	12.1 อัลกุรอาน	19	82.61
	12.2 อัลหะดีษ	19	82.61
	12.3 อัลอิจญ์มาอ์	16	69.57
	12.4 อัลกียาส	15	65.22

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
12 (ต่อ)	แหล่งที่มากฎหมายอิสลามที่ท่านรู้จัก		
	12.5 อัลมะศอดีหุลมุรสะละฮฺ	6	26.09
	12.6 ความคิดเห็นและข้อปฏิบัติของเสาะหาบะฮฺ	4	17.39
	12.7 อัลอิสติฮฺซาน	7	30.43
	12.8 อัลคัฟลีร์	1	4.35
13	เมื่อพบว่ามีทัศนะที่แตกต่างไปจากอัลกูรอานและอัลสุนนะฮฺ ท่านปฏิบัติอย่างไร		
	13.1 ตามทัศนะที่ปรากฏอยู่ในตำรากฎหมายอิสลาม	12	52.17
	13.2 ตามสุนนะฮฺ	11	47.83
14	เมื่อปรากฏปัญหาข้อกฎหมายอิสลาม มุสลิมในพื้นที่ของท่าน จะถามในลักษณะใด		
	14.1 ถามเพื่อต้องการเพียงคำตอบ	11	47.83
	14.2 ถามพร้อมให้อ่านตำราทางกฎหมายอิสลามให้ฟัง	4	17.39
	14.3 ถามพร้อมกับการรู้ถึงหลักฐานและแหล่งที่มา ของคำตอบ	11	47.83
	14.4 อื่น ๆ	2	8.70
15	ท่านประสบปัญหาในการใช้แหล่งที่มากฎหมายอิสลาม หรือไม่		
	15.1 ประสบปัญหา	15	65.22
	15.2 ไม่ประสบปัญหา	8	34.78
16	ท่านเคยใช้แหล่งที่มากฎหมายอิสลามอื่นจากอัลกูรอานและ อัลสุนนะฮฺหรือไม่		
	16.1 เคยใช้	20	86.96
	16.2 ไม่เคยใช้	3	13.04

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
17	ท่านคิดว่าผู้เรียนทั่วไปรู้จักแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามในระดับใด		
	17.1 น้อยมาก	13	56.53
	17.2 พอใช้	8	34.78
	17.3 มาก	0	0
	17.4 ไม่รู้จัก	2	8.70
18	ท่านคิดว่าปัญหาการใช้แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามมีสาเหตุมาจากอะไร		
	18.1 ความพยายามในการใช้แหล่งที่มา ในขณะที่ตัวเองไม่มีความพร้อม ทำให้การวินิจฉัยคลาดเคลื่อนจากเป้าหมายของแหล่งที่มา	1	4.35
	18.2 อ่อนแอด้านภาษา	3	13.04
	18.3 ผู้รู้ไม่พยายามศึกษาเพิ่มเติม	3	13.04
	18.4 ความสลับซับซ้อนของปัญหา	2	8.70
	18.5 ไม่ยอมรับแหล่งที่มาอื่นๆ นอกจากอัลกุรอานและฮิสสุนนะฮ์	1	4.35
	18.6 ใช้แหล่งที่มาเพียง 1-2 อย่างเท่านั้น	2	8.70
	18.7 ดำராไม่เพียงพอ	4	17.39
	18.8 ความชำนาญของผู้รู้ไม่เพียงพอ	6	26.09
	18.9 ความรอบรู้ของผู้รู้ไม่เพียงพอ	9	39.13
	18.10 ผู้ใช้คิดว่าตัวเองไม่มีความสามารถ	1	4.35
	18.11 ขนบทำเนียมประเพณีของท้องถิ่น	1	4.35
	18.12 บทบาทของผู้รู้ไม่ชัดเจน	1	4.35
	18.13 ไม่มั่นใจกับกฎหมายอิสลาม	1	4.35
	18.14 ให้ความสำคัญกับกฎหมายอื่นมากกว่ากฎหมายอิสลาม	1	4.35
	18.15 แหล่งที่มาสามารถตีความได้หลายด้าน ทำให้ผลออกมาไม่เป็นเอกภาพระหว่างผู้รู้	6	26.09
	18.16 สถานภาพของหะดีษมีความหลากหลายมาก	1	4.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
18 (ต่อ)	ท่านคิดว่าปัญหาการใช้แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามมีสาเหตุมาจากอะไร		
	18.17 การถือพรรคถือพวก และมีอคติ	1	4.35
	18.18 การศึกษาดำรา อุดมคติฟิซ มีน้อยมาก	1	4.35
	18.19 ตำราภาษาไทยมีน้อยมาก	1	4.35
	18.20 ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในเรื่องแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามมีน้อย	1	4.35
	ด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม		
19	ท่านเคยวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามหรือไม่		
	19.1 เคย	14	60.87
	19.2 ไม่เคย	5	21.74
	19.3 ไม่กล้า	4	17.39
20	เมื่อปรากฏเหตุการณ์ใดๆ ที่มีได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในอัลกุรอานและฮัสนนะฮะ ท่านปฏิบัติอย่างไร (เช่นกรณีบริจากอวัยวะต่างๆ ของคน)		
	20.1 วินิจฉัยโดยศึกษาจากอัลกุรอานและฮัสนนะฮะ รวมทั้งตฟิรและซัรหุต่างๆ	3	13.04
	20.2 วินิจฉัยโดยใช้แหล่งที่มากฎหมายอิสลามต่างๆ เช่น กียาสอิสติหสาน ฯลฯ	8	34.78
	20.3 ปฏิบัติตามทัศนะของผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายอิสลามที่ได้เขียนไว้ในตำราพะตาวาต่างๆ	18	78.26
	20.4 อื่นๆ	0	0

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
21.	ตำรากฎหมายอิสลามที่ท่านประกอบการวินิจฉัยข้อกฎหมาย อิสลาม ได้แก่		
	21.1	1	4.35
	21.2	1	4.35
	21.3	1	4.35
	21.4	1	4.35
	21.5	1	4.35
	21.6	1	4.35
	21.7	1	4.35
	21.8	1	4.35
	21.9	1	4.35
	21.10	1	4.35
	21.11	3	13.04
	21.12	1	4.35
	21.13	2	8.70
	21.14	2	8.70
	21.15	1	4.35
	21.16	1	4.35
	21.17	1	4.35
	21.18	1	4.35
	21.20	1	4.35
	21.22	1	4.35
	21.23	2	8.70
	21.24	1	4.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
21.	(ต่อ) ตำรากฎหมายอิสลามที่ท่านประกอบการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม ได้แก่		
	21.25 หนังสือรวบรวมการวินิจฉัยที่ผ่านมา	1	4.35
	21.26 ตำราภาษาไทยที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม	1	4.35
22.	ท่านศึกษาวิธีการวินิจฉัยกฎหมายอิสลามในระดับใด		
	22.1 น้อยมาก	6	26.09
	22.2 ปานกลาง	11	47.83
	22.3 มาก	3	13.04
	22.4 ไม่ได้ศึกษา	3	13.04
23.	จำนวนครั้งที่เคยไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามในต่างประเทศ		
	23.1 น้อยกว่า 3 ครั้ง	5	21.47
	23.2 3 – 4 ครั้ง	2	8.70
	23.3 5 – 10 ครั้ง	0	0
	23.4 มากกว่า 10 ครั้ง	0	0
	23.5 ไม่เคยไป	16	89.57
24.	ท่านคิดว่าการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามควรกระทำในลักษณะใด		
	24.1 กระทำคนเดียว	3	13.04
	24.2 กระทำเป็นกลุ่ม	20	86.96

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
25	ท่านคิดว่าปัญหาการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามมีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง	1	4.35
25.1	เกิดจากปัญหาในตัวมุสลิมเอง	6	26.09
25.2	การศึกษาและความรู้ของผู้วินิจฉัยเอง	1	4.35
25.3	อ่อนแอด้านภาษา	2	8.70
25.4	ไม่รู้ตัวว่าตัวเองไม่มีความสามารถในการวินิจฉัย	2	8.70
25.5	ไม่มีความชำนาญและลึกซึ้ง	2	8.70
25.6	ไม่มีประสบการณ์	1	4.35
25.7	ความคับแคบในการมองปัญหาและแหล่งที่มา	1	4.35
25.8	ไม่รอบคอบและไม่ละเอียดถี่ถ้วน	1	4.35
25.9	ไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	2	8.70
25.10	ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม	1	4.35
25.11	ขาดแคลนหนังสืออ้างอิง	1	4.35
25.12	ผู้รู้ได้รับความรู้จากสำนักคิดต่างกัน	1	4.35
25.13	ไม่ใช่อัลกุรอานและฮิสสุนนะฮ์เป็นหลัก	1	4.35
25.14	ตัวบทไม่ชัดเจน	1	4.35
25.15	ไม่มีในตัวบท		
25.16	เข้าใจความหมายอัลกุรอานและฮิสสุนนะฮ์ไม่ชัดเจน	2	8.70
25.17	ความแตกต่างด้านความคิด	1	4.35
25.18	ไม่มีผู้สนับสนุน	1	4.35
25.19	ไม่มีการวินิจฉัยเป็นกลุ่ม	1	4.35
25.20	กลัวสังคมจะมองว่าขัดแย้งกับแนวคิดเดิม	1	4.35

ตารางที่ 3 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
26.	ท่านคิดว่าควรมีมฟตีในระดับประเทศหรือไม่		
	26.1 ควรมี	20	86.96
	26.2 ไม่ควรมี	3	13.04

หมายเหตุ : กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมี 23 คน แต่เนื่องจากแต่ละคนตอบคำถามหลายข้อหลายประเด็น ซึ่งเป็นเหตุให้บางข้อดูเหมือนมีกลุ่มตัวอย่างมากกว่า 23 คน

จากตารางที่ 3 พบว่าผู้รู้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม ดังนี้

ด้านการเรียนการสอน

1. ผู้รู้ส่วนใหญ่ใช้เวลาในการศึกษากฎหมายอิสลามระหว่าง 5 – 15 ปี ร้อยละ 60.86 รองลงมา คือ มากกว่า 15 ปี ร้อยละ 26.09 และต่ำกว่า 5 ปี ร้อยละ 13.04 ตามลำดับ
2. มัซฮับที่ผู้รู้ส่วนใหญ่ศึกษาวิชากฎหมายอิสลาม คือ มัซฮับชาฟีอี ร้อยละ 86.96 รองลงมา คือ ศึกษาโดยการรวมมัซฮับหรือศึกษาเปรียบเทียบระหว่างมัซฮับ ร้อยละ 17.39 นอกจากนี้ยังพบว่าไม่มีผู้รู้ที่ศึกษามัซฮับหะนาฟี มาลิกีย์ และหัมบะลีเลย
3. ผู้รู้ส่วนใหญ่ศึกษากฎหมายอิสลามจากตำรากฎหมายอิสลาม ร้อยละ 73.91 รองลงมา คือ ศึกษาจากอัลกุรอานและตัฟซีร ร้อยละ 30.43 และศึกษาจากสุนันหรือคำอธิบาย (ซัรหฺ) ร้อยละ 21.74 ตามลำดับ
4. ผู้รู้ส่วนใหญ่ศึกษาตัฟซีรอัลกุรอานที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามจากหนังสือตัฟซีร ญะลาลัยนุ () ร้อยละ 39.13 รองลงมา คือ หนังสือ ตัฟซีร อิบนุกะษีร์ () ร้อยละ 34.78

5. ผู้รู้ส่วนใหญ่ศึกษาศุนันและซัรหุเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามจากหนังสือ สุนัน อะบุนุ ดาวูด ร้อยละ 43.48 รองลงมา คือ ศึกษาจากหนังสือ ฟิตหุลบารีย์ () ร้อยละ 39.13
6. ตำรากฎหมายอิสลามที่ผู้รู้ส่วนใหญ่ได้ศึกษา ได้แก่ ตำรา อีอานะตุฎฎอลิบิน () ร้อยละ 39.13 รองลงมา คือ ตำราอิกนาอู () ร้อยละ 34.78 และตำรา บานูรีย () ร้อยละ 26.09 ตามลำดับ
7. ผู้รู้ส่วนใหญ่ได้ศึกษาคำราอื่นๆ เช่น ฟิตวา เกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม คืออัลพะตาวาอัลมุ อาศิร้อฮฺ โดยอัลก้อรฎอวีย () ร้อยละ 21.74 รองลงมา คือ พะตาวา อัลตุจนะตุคดาอิมะฮฺ ลิลบุนหุฆิตอาละมียะฮฺ วัลอิฟตา () ร้อยละ 8.70 อัลพะตาวา อัลฮินดียะฮฺ () ร้อยละ 8.70 อัลฟีกฮฺ อะลัลมะซาฮิบิลอ์บะอะฮฺ () ร้อยละ 8.70 อัลพะตาวา ลิสสะฮุฎีย () ร้อยละ 8.70 ตามลำดับ
8. ผู้รู้ส่วนใหญ่ประกอบการเรียนการสอนวิชากฎหมายอิสลามโดยใช้ตำรา อีอานะตุฎฎอลิบิน () ร้อยละ 21.74 รองลงมา คือ มัจลอะฮิลบัคร์อัยน () ร้อยละ 17.39 บานูรีย () ร้อยละ 13.04 บะหุฎมาซี () ร้อยละ 13.04 และตฟัสีร ญะลาลัยน () ร้อยละ 13.04 ตามลำดับ
9. ผู้รู้ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าหลักสูตรการศึกษากฎหมายอิสลามปัจจุบันถูกเขียนขึ้นมา บนพื้นฐานของอัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺ ร้อยละ 56.52 รองลงมา คือ บนพื้นฐานของตำรา กฎหมายอิสลาม ร้อยละ 47.83 และบนพื้นฐานของประสบการณ์ของผู้เขียนเอง ร้อยละ 17.39 ตามลำดับ
10. ผู้รู้ส่วนใหญ่คิดว่าหลักสูตรการศึกษากฎหมายอิสลามปัจจุบันควรปรับปรุง ร้อยละ 65.22 รองลงมา คือ สมบูรณ์แล้ว ร้อยละ 26.09 และควรเปลี่ยนแปลง ร้อยละ 8.70 ตามลำดับ
11. ผู้รู้ส่วนใหญ่ไม่เคยไปศึกษาคูงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมายอิสลามใน ต่างประเทศ ร้อยละ 60.87 รองลงมา คือ น้อยกว่า 3 ครั้ง ร้อยละ 26.09 และ 5 – 10 ครั้ง ร้อยละ 13.04 ตามลำดับ

ด้านแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

12. แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามที่ผู้รู้ส่วนใหญ่รู้จัก คือ อัลกุรอาน ร้อยละ 82.61 อัลหะดีษ ร้อยละ 82.61 รองลงมา คือ อัลอิจมาอู ร้อยละ 65.22 อัลอิสติหซาน ร้อยละ 30.43 และอัลกียาส ร้อยละ 26.09 ตามลำดับ
13. เมื่อพบว่ามีทัศนะที่แตกต่างไปจากอัลกุรอานและอัลสุนนะฮฺ ผู้รู้ปฏิบัติโดยการตามทัศนะที่ปรากฏอยู่ในตำรากฎหมายอิสลาม ร้อยละ 52.17 รองลงมา คือ ปฏิบัติโดยการตามสุนนะฮฺ ร้อยละ 47.83
14. เมื่อปรากฏปัญหาข้อกฎหมายอิสลาม มุสลิมในพื้นที่ของผู้รู้ส่วนใหญ่จะถามเพื่อต้องการเพียงคำตอบ ร้อยละ 47.83 และถามเพื่อต้องการรู้ถึงหลักฐานและแหล่งที่มาของคำตอบ ร้อยละ 47.83 รองลงมา คือ ถามพร้อมให้อ่านตำราทางกฎหมายอิสลามให้ฟัง ร้อยละ 17.39
15. ผู้รู้ส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการใช้แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม ร้อยละ 65.22 และไม่ประสบปัญหา ร้อยละ 34.78
16. ผู้รู้ส่วนใหญ่เคยใช้แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามอื่นนอกจากอัลกุรอานและอัลสุนนะฮฺ ร้อยละ 86.96 และไม่เคยใช้ ร้อยละ 13.04
17. ผู้รู้ส่วนใหญ่คิดว่าผู้เรียนทั่วไปรู้จักแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามในระดับน้อยมาก ร้อยละ 56.52 รองลงมา คือ รู้จักในระดับพอใช้ ร้อยละ 34.78 และในระดับ ไม่รู้จัก ร้อยละ 8.70
18. ผู้รู้ส่วนใหญ่คิดว่าปัญหาการใช้แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามมีสาเหตุมาจากความรอบรู้ของผู้รู้ไม่เพียงพอ ร้อยละ 39.13 รองลงมาคิดว่ามีสาเหตุมาจากตำราไม่เพียงพอ ร้อยละ 26.09 และมีสาเหตุมาจากแหล่งที่มาสามารถตีความได้หลายทาง ทำให้ผลออกมาไม่เป็นเอกภาพระหว่างผู้รู้ ร้อยละ 26.09 และคิดว่ามีสาเหตุมาจากการใช้แหล่งที่มาเพียง 1 – 2 อย่างเท่านั้น ซึ่งได้แก่อัลกุรอานและอุสุนนะฮฺ ร้อยละ 17.39 ตามลำดับ

ด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

19. ผู้รู้ส่วนใหญ่เคยวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม ร้อยละ 60.87 รองลงมาไม่เคยวินิจฉัย ร้อยละ 21.74 และไม่กล้าวินิจฉัย ร้อยละ 17.39 ตามลำดับ

20. เมื่อปรากฏเหตุการณ์ใดๆ ที่มีได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ ผู้รู้ส่วนใหญ่ปฏิบัติโดยการตามทัศนะของผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายอิสลามที่ได้เขียนไว้ในตำราฟะตาวาต่างๆ ร้อยละ 78.26 รองลงมาปฏิบัติโดยการวินิจฉัยโดยใช้แหล่งที่มากฎหมายอิสลามต่างๆ เช่น กียาส อิตติหฺसान และอื่นๆ ร้อยละ 34.78 และปฏิบัติโดยการวินิจฉัยโดยศึกษาจากอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ รวมทั้งคัมภีร์และสุนันต่างๆ ร้อยละ 13.04
21. ตำราที่ผู้รู้ส่วนใหญ่ใช้ประกอบการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามได้แก่ อัลกุรอาน ร้อยละ 17.39 อัลหะดีษ ร้อยละ 17.39 รองลงมา คือ หนังสือ อีอานะตุฎฎออลิปีน () ร้อยละ 13.04 และหนังสือ บานูรี ร้อยละ 8.70 หนังสือ บุฆยะตุฎฎออลาบ () ร้อยละ 8.70 และหนังสือ มัจญละอิลบัตรอยนุ () ร้อยละ 8.70 ตามลำดับ
22. ผู้รู้ส่วนใหญ่ศึกษาวิธีการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามในระดับปานกลาง ร้อยละ 47.83 รองลงมาคือ ระดับน้อยมาก ร้อยละ 26.09 และระดับมาก ร้อยละ 13.04 ไม่ได้ศึกษาวิธีการวินิจฉัย ร้อยละ 13.04 ตามลำดับ
23. ผู้รู้ส่วนใหญ่ไม่เคยไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามในต่างประเทศ ร้อยละ 89.57 รองลงมา คือ เคยไปน้อยกว่า 3 ครั้ง ร้อยละ 21.47 และเคยไป 3 – 4 ครั้ง ร้อยละ 8.70
24. ผู้รู้ส่วนใหญ่คิดว่าการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามควรกระทำเป็นกลุ่ม ร้อยละ 86.96 รองลงมาคือ กระทำคนเดียว ร้อยละ 13.04
25. ผู้รู้ส่วนใหญ่คิดว่าปัญหาการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามมีสาเหตุมาจากการศึกษาและความรู้ของผู้วินิจฉัยเอง ร้อยละ 26.09 รองลงมาคือ ไม่รู้ตัวว่าตัวเองไม่มีความสามารถในการวินิจฉัย ร้อยละ 8.70 ไม่มีความชำนาญและลึกซึ้ง ร้อยละ 8.70 ไม่มีประสบการณ์ ร้อยละ 8.70 ผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ร้อยละ 8.70 และเข้าใจความหมายอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ไม่ชัดเจน ร้อยละ 8.70
26. ผู้รู้ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการมีมูฟตีระดับประเทศ ร้อยละ 86.96 และไม่ควรมี ร้อยละ 13.04

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ ของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

ต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่เป็นข้อเสนอแนะอื่นๆ ของผู้รู้เกี่ยวกับรูปแบบ การศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิดใน ตอนที่ 3 ของแบบสอบถาม ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

ด้านการเรียนการสอน

1. การเรียนการสอนควรศึกษาพร้อมๆ กับหลักฐานจากอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ ตลอดจนความคิดเห็นของมัชฮับต่างๆ พร้อมกับหลักฐานที่แต่ละมัชฮับอ้างอิง หลังจากนั้นให้เปรียบเทียบหลักฐาน ว่าหลักฐานใดมีความเข้มแข็งที่สุด และเลือกหลักฐานที่เข้มแข็งที่สุด (3 คน)
2. เนื้อหาที่ไม่จำเป็นควรคัดออก โดยให้เรียนเนื้อหาที่จำเป็นเท่านั้น (1 คน)
3. เนื้อหาควรมีความเหมาะสมกับเพศของผู้เรียน (1 คน)
4. เนื้อหาควรเรียนตามหลักสูตรวิชากฎหมายอิสลามโดยตรงจากประเทศอาหรับ (1 คน)
5. ควรมีการสัมมนาเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมายระดับประเทศ 1
6. ควรจัดทำคู่มือกฎหมายอิสลาม (1 คน)
7. ควรจัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามแก่สังคมมุสลิม และคนทั่วไปด้วย (2 คน)
8. เพิ่มคาบเรียนในการศึกษาให้มากกว่าเดิม (1 คน)
9. ควรให้มีแนวทางอื่นๆ มาเปรียบเทียบ (1 คน)
10. หลักสูตรควรเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย โดยเฉพาะผู้เรียนในวัยเด็ก (1 คน)
11. หลักสูตรควรทันต่อเหตุการณ์ (2 คน)
12. หลักสูตรควรเน้นการปฏิบัติให้มาก (1 คน)
13. เน้นหลักสูตรที่ให้ความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกแยกในสังคม (1 คน)
14. ควรจัดให้มีการเรียนการสอนกฎหมายอิสลามอย่างแพร่หลายและกว้างขวาง โดยเฉพาะในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือโรงเรียนปอเนาะ และควรให้บุคคลที่ต้องใช้กฎหมายอยู่เป็นประจำ เช่น อิมาม คอเต็บ บิลาล (บิห์ตัน) คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและประจำมัสยิด ได้มีการศึกษากฎหมายอิสลามอย่างจริงจังและกว้างขวาง (1 คน)
15. การเรียนการสอนกฎหมายอิสลามควรจัดให้ผู้เรียนรู้จักคิด โดยใช้ดุลยพินิจมากกว่าการจำเนื้อหาจากตำรา (1 คน)
16. การเรียนการสอนควรใช้ภาษาร่วมสมัย (1 คน)

17. การเรียนการสอนควรประกอบหลักฐานอ้างอิง (2 คน)
18. ควรมีสื่อประกอบการเรียนการสอนให้เหมาะสม (1 คน)
19. จำเป็นต้องสอนให้นักเรียนเข้าใจถึงวิชาพื้นฐาน เช่น วิชา นหะหุ คีอรฟู ภาษาอาหรับ มั่นดิก บายาน บาดิอู ฯลฯ ซึ่งวิชาเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการจะเข้าใจอัลกุรอานและอัลหะดีษอย่างแท้จริง (1 คน)
20. ควรศึกษากฎหมายอิสลามจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และนำแนวทางจากมัซฮับต่างๆ มาประกอบด้วย (1 คน)
21. ควรเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายอิสลามจากต่างประเทศเข้ามาสอนให้มากกว่านี้ เพราะในประเทศไทยยังขาดบุคลากรด้านนี้มาก (1 คน)
22. ควรศึกษาจากตำราปฐุมฎุมิ และตำราหลักของแต่ละมัซฮับ (1 คน)

ด้านแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

1. ควรเน้นในส่วนของแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (4 คน)
2. ต้องจำอัลกุรอานและอัลหะดีษ ศึกษาวิธีการใช้ตำราบรรณานุกรมหะดีษและกุรอาน ต้องรู้สิ่งที่ได้มีการอิจญมาอู และการกียาส (1 คน)
3. แหล่งที่มาควรเน้นอัลกุรอานและอัลหะดีษเป็นอันดับแรก (4 คน)
4. มีความซื่อสัตย์ในการอ้างอิงตำราต่างๆ (1 คน)
5. พยายามติดตามตำราอ้างอิงด้วยตนเอง (1 คน)
6. การศึกษาแหล่งที่มาควรเป็นเรื่องเฉพาะทางของผู้ที่เท่านั้นหากบุคคลทั่วไปศึกษาอาจจะเกิดความสับสนได้ (1 คน)
7. ในการใช้แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม ควรศึกษาเรียนรู้จากทุกแหล่งที่มา เพราะจะได้มีข้อปฏิบัติหรือข้อวินิจฉัยที่กว้างขวางและหลากหลาย ซึ่ง ปัจจุบันข้อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมีมากมาย ซึ่งบางครั้งหาข้อยุติไม่ได้จากอัลกุรอานและอัลสุนนะฮุ (1 คน)
8. ควรให้มีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันมากกว่าที่เป็นอยู่ (1 คน)
9. ควรศึกษากฎหมายอิสลามจากตำรา หลังจากนั้นไปค้นหาหลักฐานจากอัลกุรอานและอัลสุนนะฮุ (1 คน)
10. ควรศึกษาแหล่งที่มาโดยตรงและโดยอ้อมจะทำให้ได้ข้อคิดเห็นที่ครอบคลุม (1 คน)
11. ควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ให้เหมาะสมกับวัยและระดับ (1 คน)
12. ใช้หลัก อุดูดุลฟิคุฮฺ ประกอบการศึกษา (1 คน)

ด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

1. คอรวินิจฉัยเป็นกลุ่ม (8 คน)
 2. คอรวินิจฉัยให้บรรล่วัตถุประสงค์ที่แท้จริง (1 คน)
 3. การวินิจฉัยกฎหมายอิสลาม ไม่เหมาะสมกับผู้เรียนวัยเด็ก เพราะจะทำให้เด็กสับสนได้ ผู้เรียนวัยเด็กควรทำความรู้จักพื้นฐานเท่านั้น (1 คน)
 4. เลือกวินิจฉัยเพียงมัชฮับเดียว โดยการเลือกแนวคิดที่มีน้ำหนักมากที่สุด (1 คน)
 5. ยึดหลักการตามอัลกุรอานและอัสสุนนะฮ์ อิจญ์มาอ์ และกียาส (1 คน)
 6. คอรวินิจฉัยให้เป็นระบบโดยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ อุลามาอ์ด้านกฎหมายอิสลามตามเงื่อนไขของการวินิจฉัยที่กำหนดไว้ในตำราฟิกฮ์ โดยการใช้สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาด (6 คน)
 7. ผู้วินิจฉัยควรรู้กฎหมายทั่วไปด้วย (1 คน)
 8. คอรวินิจฉัยเปรียบเทียบจากหลายๆ มัชฮับก่อนมีการตัดสิน (1 คน)
 9. ไม่เห็นผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง (1 คน)
 10. ต้องยึดหลักคนส่วนใหญ่เป็นหลัก เพราะถ้าไม่ยึดคนส่วนใหญ่แล้ว จะทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย (1 คน)
 11. คอรวินิจฉัยควรมีวิชาการจากสำนักคิดต่างๆ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และเป็นที่ยอมรับ (1 คน)
 12. การวินิจฉัยควรกำหนดบุคคลหรือองค์กรที่ชัดเจน (2 คน)
 13. กรณีเกิดปัญหาเร่งด่วนควรมีความรอบคอบ ไม่ควรรีบเร่งวินิจฉัย เพราะจะทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย (1 คน)
 14. การวินิจฉัยควรมีความร่วมมือกับผู้รู้จากต่างประเทศที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับด้วย (1 คน)
 15. ผู้เรียนที่ศึกษากฎหมายอิสลามและศึกษาแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามอย่างลึกซึ้งแล้ว ผู้เรียนคนนั้นก็สามาถวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามได้ (1 คน)
 16. การวินิจฉัยเป็นสิ่งที่อนุวัติแก่บุคคลที่ครบสมบูรณ์ในเงื่อนไขของการวินิจฉัยเท่านั้น ไม่ใช่ทุกคนก็สามารถทำได้ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง และมีขอบเขตที่จำกัด (1 คน)
- หมายเหตุ : กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมี 23 คน แต่เนื่องจากแต่ละคนตอบคำถามหลายข้อหลายประเด็น ซึ่งเป็นเหตุให้บางข้อดูเหมือนมีกลุ่มตัวอย่างมากกว่า 23 คน

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม
และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

ในตารางต่อไป นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับ
รูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอน
กฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลาม
ของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
ด้านการเรียนการสอน			
1	ระยะเวลาในการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามมาแล้ว		
1.1	ต่ำกว่า 3 ปี	4	25.00
1.2	3 – 6 ปี	9	56.25
1.3	7 – 12 ปี	3	18.75
1.4	มากกว่า 12 ปี	0	0
2	ท่านศึกษากฎหมายอิสลามสังกัดสำนักคิด (มัซฮับ) ไດ		
2.1	หะนะฟี	0	0
2.2	มาลิกีย์	0	0
2.3	ชาฟีอี	12	75.00
2.4	หัมบะลี	0	0
2.5	ศึกษาโดยรวม / ไม่สังกัดมัซฮับ	5	31.25
3	ท่านศึกษากฎหมายอิสลามจากแหล่งใด		
3.1	อัลกุรอานและตัฟซีร	7	43.75
3.2	สุนันและคำอธิบาย (ฮัรหฺ)	3	18.75
3.3	ตำรากฎหมายอิสลาม	12	75.00
3.4	อื่นๆ	1	6.25

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
4	ตีฟิรอัลกุรอานที่ท่านได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามได้แก่		
4.1		3	18.75
4.2		1	6.25
4.3		1	6.25
4.4		6	37.5
4.5		3	18.75
4.6		1	6.25
4.7		1	6.25
4.8		1	6.25
4.9		1	6.25
4.10		1	6.25
4.11		1	6.25
4.12		1	6.25
4.13		1	6.25
4.14		2	12.5
4.15		21	12.5
4.16		1	6.25

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
5	สุนันและซัรหุที่ท่านได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามได้แก่		
	5.1	4	25.00
	5.2	3	18.75
	5.3	1	6.25
	5.4	2	12.5
	5.5	3	18.75
	5.6	1	6.25
	5.7	4	25.00
	5.8	1	6.25
	5.9	1	6.25
	5.10	1	6.25
	5.11	1	6.25
	5.12	1	6.25
	5.13	1	6.25
	5.14	1	6.25
	5.15	1	6.25
6	ตำรากฎหมายอิสลามที่ท่านได้ศึกษาได้แก่		
	6.1	1	6.25
	6.2	1	6.25
	6.3	1	6.25
	6.4	9	56.25

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
6 (ต่อ)	ตำรากฎหมายอิสลามที่ท่านได้ศึกษา		
6.5		1	6.25
6.6		1	6.25
6.7		2	12.5
6.8		1	6.25
6.9		1	6.25
6.10		3	18.75
6.11		1	6.25
6.12		1	6.25
6.13		1	6.25
6.14		1	6.25
6.15		1	6.25
6.16		1	6.25
6.17		1	6.25
6.18		1	6.25
6.19		1	6.25
6.20		1	6.25
6.21		1	6.25
6.22		1	6.25
6.23		1	6.25
6.24		1	6.25

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
7	รายวิชาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามที่ท่านได้ศึกษา		
7.1		1	6.25
7.2		1	6.25
7.3		1	6.25
7.4		1	6.25
7.5		3	18.75
7.6		4	25.00
7.7		3	18.75
7.8		3	18.75
7.9		2	12.5
7.10		2	12.5
7.11		1	6.25
7.12		2	12.5
7.13		2	12.5
7.14		1	6.25
8	ตำราที่ท่านใช้ประกอบการเรียนในสาขากฎหมายอิสลาม ได้แก่		
8.1		1	6.25
8.2		2	12.5
8.3		2	12.5
8.4		1	6.25
8.5		1	6.25
8.6		1	6.25

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
8 (ต่อ)	ตำราที่ท่านใช้ประกอบการเรียนในสาขากฎหมายอิสลาม ได้แก่		
	8.7	1	6.25
	8.8	1	6.25
	8.9	1	6.25
	8.10	1	6.25
	8.11	1	6.25
	8.12	1	6.25
	8.13	1	6.25
	8.14	1	6.25
	8.15	1	6.25
	8.16	1	6.25
9	ท่านคิดว่าหลักสูตรการศึกษากฎหมายอิสลามปัจจุบันถูกเขียนขึ้นมาบนพื้นฐานของ		
	9.1 ตำรากฎหมายอิสลาม	5	31.25
	9.2 ประสบการณ์ของผู้เขียน	2	12.5
	9.3 อัลกุรอานและฮิสตอรี	10	62.5
	9.4 อื่นๆ	0	0
10	ท่านคิดว่าหลักสูตรการศึกษากฎหมายอิสลามปัจจุบันเป็นอย่างไร		
	10.1 ควรปรับปรุง	10	62.5
	10.2 สมบูรณ์แล้ว	4	25.00
	10.3 ควรเปลี่ยนแปลง	1	6.25

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
11	จำนวนครั้งที่ท่านเคยไปศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม ณ สถาบันอื่น		
	11.1 น้อยกว่า 3 ครั้ง	3	18.75
	11.2 3 – 4 ครั้ง	2	12.5
	11.3 5 – 10 ครั้ง	1	6.25
	11.4 มากกว่า 10 ครั้ง	2	12.5
	11.5 ไม่เคย	7	43.75
	ด้านแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม		
12	แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามที่ท่านรู้จัก ได้แก่		
	12.1 อัลกุรอาน	15	93.75
	12.2 อัสสุนนะฮ์	15	93.75
	12.3 อัลอิจญ์มาอ์	12	75.00
	12.4 อัลกียาส	10	62.5
	12.10 มะศอลิหุอัลมุรสะละฮ์	4	25.00
	12.11 อัลอิสติฮาน	4	25.00
	12.12 อัลอูรฟุ	4	25.00
	12.13 อัลอิสติศฮาบ	2	12.5

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
13	เมื่อท่านพบว่ามิตศนะที่แตกต่างไปจากอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์ ท่านปฏิบัติอย่างไร		
13.1	ถามผู้รู้	4	25.00
13.2	ศึกษาคำตอบด้วยตนเอง	1	6.25
13.3	ค้นคว้า พร้อมกับสอบถามผู้รู้	11	68.75
13.4	อื่นๆ	0	0
14	เมื่อปรากฏปัญหาข้อกฎหมายอิสลาม นักศึกษาในสถาบันของท่านจะถามในลักษณะใด		
14.1	ถามเพียงต้องการเพื่อคำตอบ	5	31.25
14.2	ถามพร้อมกับให้อ่านตำราทางกฎหมายอิสลามให้ฟัง	1	6.25
14.3	ถามพร้อมกับต้องการรู้ถึงหลักฐานและแหล่งที่มาของคำตอบ	10	62.5
14.4	อื่นๆ	0	0
15	ท่านประสบปัญหาในการรับรู้แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามหรือไม่		
15.1	ประสบปัญหา	11	68.75
15.2	ไม่ประสบปัญหา	5	31.25
16	ท่านเคยศึกษาแหล่งที่มากฎหมายอิสลามอื่นจากอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์หรือไม่		
16.1	เคย	10	62.5
16.2	ไม่เคย	5	31.25
17	ท่านคิดว่าผู้เรียนทั่วไปรู้จักแหล่งที่มากฎหมายอิสลามในระดับใด		
17.1	น้อยมาก	6	37.5
17.2	พอใช้	10	56.25
17.3	มาก	1	6.25
17.4	ไม่รู้จัก	0	0

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
18	ท่านคิดว่าปัญหาการศึกษาแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามมีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง		
18.1	ไม่รู้ภาษาอาหรับ	5	31.25
18.2	ไม่ถามผู้รู้	1	6.25
18.3	ไม่เปิดใจเพื่อเรียนรู้	2	12.5
18.4	หยิ่งผยอง คิดว่าตนเองเก่งแล้ว	1	6.25
18.5	บางบทลึกซึ้งมาก ขาดต่อการทำความเข้าใจ	1	6.25
18.6	หลักสูตรการศึกษาไม่ค่อยเน้นหนักในเรื่องแหล่งที่มา	2	12.5
18.7	ผู้เรียนไม่เข้าใจเนื้อหาที่ศึกษา	1	6.25
18.8	สถานที่หรือแหล่งศึกษาข้อมูลมีอย่างจำกัดมาก	1	6.25
18.9	ต้องการดำรงชีวิตตามแบบอย่างอิสลามให้ถูกต้องตามตัวบท	1	6.25
18.10	ไม่ค่อยให้ความสนใจในเรื่องนี้มากพอสมควร	1	6.25
18.11	หนังสืออาหรับไม่ค่อยน่าอ่าน	1	6.25
18.12	ต้นกำเนิดตัวบทในอัลกุรอานสามารถตีความได้หลาย ความหมาย	1	6.25
18.13	หนังสือกฎหมายภาษาไทยมีน้อยมาก	1	6.25
18.14	ไม่มีข้อมูลอ้างอิงจากหนังสือที่ศึกษา	1	6.25
	ด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม		
19	ท่านเคยวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามหรือไม่		
19.1	เคย	1	6.25
19.2	ไม่เคย	11	68.75
19.3	ไม่กล้า	4	25.00
20	เมื่อปรากฏเหตุการณ์ใดๆ ที่มีได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในอัลกุรอานและ อัสสุนนะฮ์ท่านปฏิบัติอย่างไร(เช่นกรณีบริจาควัยะต่างๆของคน)		
20.1	ขอคำวินิจฉัยจากบรรดาผู้รู้	11	68.75

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
20.2	ศึกษาด้วยตนเองจากตำราต่างๆ	1	6.25
20.3	รอคอยคำวินิจฉัยจากบรรดาผู้รู้	4	25.00
20.4	อื่นๆ	2	12.5
21	ท่านคิดว่าตำรากฎหมายอิสลามที่บรรดาผู้รู้นำมาประกอบการวินิจฉัย ข้อกฎหมายอิสลาม เป็นอย่างไร (กรณีมีการอ้างอิงในการวินิจฉัยข้อ กฎหมายอิสลาม)	16	100
21.1	เหมาะสมแล้ว	0	0
21.2	ไม่เหมาะสม		
22	ท่านเคยศึกษาวิธีการวินิจฉัยกฎหมายอิสลามหรือไม่		
22.1	เคย	6	37.5
22.2	ไม่เคย	9	56.25
22.3	ไม่จำเป็น	0	0
23	ท่านเคยศึกษาวิธีการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามของบรรดาผู้รู้ใน ต่างประเทศหรือไม่		
23.1	เคย	2	12.5
23.2	ไม่เคย	14	87.5
23.3	ไม่จำเป็น	0	0
24	ท่านคิดว่าการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามจำเป็นสำหรับบ้านเราหรือไม่		
24.1	จำเป็น	16	100
24.2	ไม่จำเป็น	0	0

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมาย
อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
25	ท่านคิดว่าปัญหาการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามของบรรดาผู้รู้ มีสาเหตุมาจากอะไร		
25.1	ยึดความคิดตัวเองเป็นหลัก	1	6.25
25.2	ไม่วินิจฉัยเป็นกลุ่ม	3	18.75
25.3	มีเรื่องใหม่เกิดขึ้น	2	12.50
25.4	ไม่มีตัวบทแน่นอนเกี่ยวกับเรื่องนั้น	1	6.25
25.5	ตัวบทกฎหมายบางข้อกว้างเกินไป	1	6.25
25.6	มีความขัดแย้งระหว่างนักกฎหมายมุสลิม	3	18.75
25.7	มีอคติในเรื่องมัจฮาบ	1	6.25
25.8	ไม่รู้จริง	2	12.50

หมายเหตุ : กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมี 16 คน แต่เนื่องจากแต่ละคนตอบคำถามหลายข้อหลายประเด็น ซึ่งเป็นเหตุ ให้บางข้อดูเหมือนมีกลุ่มตัวอย่างมากกว่า 16 คน

จากตารางที่ 4 พบว่าผู้ศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มา กฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม ดังนี้

ด้านการเรียนการสอน

1. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ใช้เวลาในการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามมาแล้ว 3 – 6 ปี ร้อยละ 56.25 รองลงมา คือ ใช้เวลาน้อยกว่า 3 ปี ร้อยละ 25.00 และใช้เวลา 7 – 12 ปี ร้อยละ 18.75 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าไม่มีผู้เรียนที่ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายมากกว่า 12 ปี

2. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ศึกษากฎหมายอิสลามสังกัดมัชฮับชาฟีอีห์ ร้อยละ 75.00
รองลงมา คือ ศึกษาโดยรวม ไม่สังกัดมัชฮับ ร้อยละ 31.25
3. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ศึกษากฎหมายอิสลามจากตำรากฎหมายอิสลาม ร้อยละ 75.00
รองลงมา คือ ศึกษาโดยใช้อัลกุรอานและตัฟซีร ร้อยละ 43.75 และศึกษาโดยใช้
สุนันและคำอธิบาย (ซัรหฺ) ร้อยละ 18.75 ตามลำดับ
4. ตัฟซีรอัลกุรอานที่ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม คือ ตัฟซีร ญะ
ลาลียฺน () ร้อยละ 37.5 รองลงมา คือ ตัฟซีรของ อิบนุกะษีร์ ()
ร้อยละ 18.75 และ ตัฟซีร นูรุลอิหसान () ร้อยละ 18.75 12.5 ตัฟ
ซีร อัลร่ออือ () ร้อยละ 12.5 ตัฟซีร ญุมอูดกุรอาน ()
ร้อยละ 12.5 ตามลำดับ
5. สุนันและซัรหฺที่ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม คือ เศาะหีห
มุสลิม โดยอิหม่ามนะวะวีอี () ร้อยละ 25.00 และ
อัลญามิอุศเศาะหีห ของตุรมุซัยยี () ร้อยละ 25.00
รองลงมา คือ สุนัน อะบู ดาวูด ร้อยละ 18.75 และ ฟัตหุลบารี () ร้อย
ละ 18.75 และนัยลุลเอาฏูรฺ โดยอัลเชกานียี () ร้อยละ
12.5 ตามลำดับ
6. ตำรากฎหมายอิสลามที่ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ได้ศึกษา คือ อีอานะตุฎฎอ์ลิบีน ()
ร้อยละ 56.25 รองลงมา คือ อิกนาอฺ () และ มัฎละฮิลบัดร็อยน
() ร้อยละ 12.5 ตามลำดับ
7. รายวิชาที่ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม คือ ฟิกฮฺมุกออรุน ()
ร้อยละ 25.00 รองลงมา คือ ฟิกฮฺอึบาคาด () ร้อยละ 18.75
เกาะวาอิดุลฟิกฮียะฮฺ () ร้อยละ 18.75 และ ฟิกฮฺญินายาต ()
ร้อยละ 18.75
และฟิกฮฺมุอามะลาต () ร้อยละ 12.5 ฟิกฮฺเกาะฎอฺ ()
ร้อยละ 12.5 ฟิกฮฺเอาละเวียยาต () ร้อยละ 12.5 และซัรหฺมุซัซซับ
() ร้อยละ 12.5

8. คำว่าที่ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ใช้ในการประกอบการเรียนในสาขาวิชากฎหมายอิสลาม คือ เราเงาะตุฎฏอติป็น โดยอิหม่าม นะวาวิยี () ร้อยละ 12.5 บิดายะตุลมุจตะฮิด วะนิฮายะตุลมุจตะฮิด () ร้อยละ 12.5
9. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าหลักสูตรการศึกษากฎหมายอิสลามปัจจุบันถูกเขียนขึ้นมาบนพื้นฐานของอัลกุรอานและอัศสุนนะฮ์ ร้อยละ 62.5 รองลงมา คือ เขียนบนพื้นฐานของคำรากฎหมายอิสลาม ร้อยละ 31.25 และเขียนบนพื้นฐานของประสบการณ์ของผู้เขียน ร้อยละ 12.5 ตามลำดับ
10. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่คิดว่าหลักสูตรการศึกษากฎหมายอิสลามปัจจุบันควรปรับปรุง ร้อยละ 62.5 รองลงมา คือ คิดว่าสมบูรณ์แล้ว ร้อยละ 25.00 และคิดว่าควรเปลี่ยนแปลง ร้อยละ 6.25 ตามลำดับ
11. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยไปศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม ณ สถาบันอื่น ร้อยละ 43.75 นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาที่เคยไปศึกษา ณ สถาบันอื่นน้อยกว่า 3 ครั้ง ร้อยละ 18.75 รองลงมา คือ 3 – 4 ครั้ง ร้อยละ 12.5 มากกว่า 10 ครั้ง ร้อยละ 12.5 และ 5 – 10 ครั้ง ร้อยละ 6.25

ด้านแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

12. แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามที่ผู้ศึกษาส่วนใหญ่รู้จัก คือ อัลกุรอาน ร้อยละ 93.75 อัศสุนนะฮ์ ร้อยละ 93.75 รองลงมา คือ อัลอิจมาอ์ ร้อยละ 75.00 และ กิยาส ร้อยละ 62.5 ตามลำดับ
13. เมื่อพบว่ามีทัศนะแตกต่างไปจากอัลกุรอานและอัศสุนนะฮ์ สิ่งที่ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ปฏิบัติ คือ ค้นคว้าพร้อมกับสอบถามผู้รู้ ร้อยละ 68.75 รองลงมา คือ ถามผู้รู้ ร้อยละ 25.00 และศึกษาหาคำตอบด้วยตนเอง ร้อยละ 6.25 ตามลำดับ
14. เมื่อปรากฏปัญหาข้อกฎหมายอิสลาม นักศึกษาในสถาบันของผู้ศึกษาส่วนใหญ่จะถามพร้อมกับต้องการรู้ถึงหลักฐานและแหล่งที่มาของคำตอบ ร้อยละ 62.5 รองลงมา คือ ถามเพื่อต้องการเพียงคำตอบ ร้อยละ 31.25 และถามพร้อมกับให้อ่านตำราทางกฎหมายอิสลามให้ฟัง ร้อยละ 6.25 ตามลำดับ
15. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการรับรู้แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม ร้อยละ 68.75 และไม่ประสบปัญหา ร้อยละ 31.25

16. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่เคยศึกษาแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามอื่นนอกจากอัลกุรอานและฮัสนันนะฮ์ ร้อยละ 62.5 และ ไม่เคยศึกษา ร้อยละ 31.25
17. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่คิดว่าผู้เรียนทั่วไปรู้จักแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามในระดับพอใช้ ร้อยละ 56.25 รองลงมา คือ ระดับน้อยมาก ร้อยละ 37.5 และ ระดับมาก ร้อยละ 6.25 ตามลำดับ
18. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่คิดว่าปัญหาการศึกษาแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามมีสาเหตุมาจากความไม่รู้ภาษาอาหรับ ร้อยละ 31.25 รองลงมา คือ มีสาเหตุมาจากการไม่เปิดใจเพื่อเรียนรู้ ร้อยละ 12.5 หลักสูตรการศึกษาไม่ค่อยเน้นหนักในเรื่องแหล่งที่มา ร้อยละ 12.5

ด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

19. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม ร้อยละ 68.75 รองลงมา คือ ไม่กล้าวินิจฉัย ร้อยละ 25.00 และเคยวินิจฉัย ร้อยละ 6.25 ตามลำดับ
20. เมื่อปรากฏเหตุการณ์ใดๆ ที่มีได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในอัลกุรอานและฮัสนันนะฮ์ ผู้ศึกษาส่วนใหญ่จะขอคำวินิจฉัยจากบรรดาผู้รู้ ร้อยละ 68.75 รองลงมา คือ รอคอยคำวินิจฉัยจากบรรดาผู้รู้ ร้อยละ 25.00
21. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่คิดว่าตำรากฎหมายอิสลามที่บรรดาผู้รู้นำมาประกอบการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามนั้นมีความเหมาะสมแล้ว ร้อยละ 100 และไม่มีผู้เรียนที่คิดว่าไม่มีความเหมาะสมเลย
22. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยศึกษาวิธีการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม ร้อยละ 56.25 รองลงมา คือ เคยศึกษา ร้อยละ 37.5
23. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยศึกษาวิธีการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามของบรรดาผู้รู้ในต่างประเทศ ร้อยละ 87.5 รองลงมา คือ เคยศึกษา ร้อยละ 12.5
24. ผู้ศึกษาทั้งหมดคิดว่าการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามจำเป็นสำหรับบ้านเรา ร้อยละ 100 และไม่มีผู้เรียนคิดว่าไม่จำเป็น
25. ผู้ศึกษาส่วนใหญ่คิดว่าปัญหาการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามของบรรดาผู้รู้มีสาเหตุมาจากการไม่วินิจฉัยเป็นกลุ่ม ร้อยละ 18.75 มีความขัดแย้งระหว่างนักกฎหมายมุสลิม ร้อยละ 18.75 รองลงมา คือ มีสาเหตุมาจากการมีเรื่องใหม่ๆ เกิดขึ้น ร้อยละ 12.50 ความไม่รู้จักจริง ร้อยละ 12.50

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะอื่นๆ ของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

ต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่เป็นข้อเสนอแนะอื่นๆ ของผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษากฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิดในตอนที่ 3 ของแบบสอบถาม ด้านการเรียนการสอนกฎหมายอิสลาม ด้านแหล่งที่มากฎหมายอิสลาม และด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

ด้านการเรียนการสอน

- 1 ควรสอนกฎหมายอิสลามที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันให้มากกว่านี้ (5 คน)
- 2 ควรเน้นการศึกษากฎหมายอิสลามตั้งแต่การศึกษาระดับประถมศึกษา (3 คน)
- 3 ควรมีการสอนพิเศษนอกเวลาเรียนด้วย (3 คน)
- 4 ปัจจุบันดีแล้ว ควรสนับสนุน (1 คน)
- 5 ควรมีการจัดการเรียนการสอนกฎหมายอิสลามระดับสูง (1 คน)
- 6 ผู้สอนกฎหมายอิสลามควรเป็นผู้รู้อย่างแท้จริง (1 คน)
- 7 ควรจำกัดอยู่ในสี่มัสยิด (1 คน)
- 8 ควรยึดแบบดั้งเดิม (1 คน)

ด้านแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

- 1 ควรแปลเป็นภาษาไทยให้มากกว่านี้ (5 คน)
- 2 ควรนำมาศึกษาอย่างจริงจัง (3 คน)
- 3 ควรตีความแหล่งที่มากฎหมายอิสลามอย่างเป็นเอกฉันท์ (1 คน)

ด้านการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม

- 1 อยากให้ผู้รู้รวมตัวกันเพื่อวินิจฉัย จะทำให้คนต่างศาสนามองว่ามุสลิมมีความเป็นเอกภาพ (5 คน)

- 2 ควรเป็นเรื่องของผู้รู้ที่รู้จริงเท่านั้น (2 คน)
- 3 การวินิจฉัยควรรักษาแนวคิดของมัชฮับอื่นมาเปรียบเทียบประกอบการพิจารณาด้วย (1 คน)
- 4 ควรเป็นไปตามขั้นตอนของหลักวิชาการ (1 คน)
- 5 มีการตั้งเป็นองค์กร (1 คน)
- 6 ผู้สอนควรเน้นหนักในประเด็นนี้ให้มากกว่านี้ (1 คน)
- 7 การวินิจฉัยยังถือมัชฮับเป็นหลัก โดยไม่ยึดถือตามอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์และบรรดาเศาะหาบะฮ์ที่ท่านนบีได้รับรอง (1 คน)

หมายเหตุ : กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมี 16 คน แต่เนื่องจากแต่ละคนตอบคำถามหลายข้อหลายประเด็น ซึ่งเป็นเหตุให้บางข้อดูเหมือนมีกลุ่มตัวอย่างมากกว่า 16 คน

การตอบคำถามการวิจัย

คำถามข้อที่ 1 การศึกษาวิชาฟิควะของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เน้นการศึกษาจากตำราของมัชฮับใด ?

จากผลการวิจัยพบว่า มัชฮับที่ผู้รู้ส่วนใหญ่ศึกษากฎหมายอิสลามคือ มัชฮับซาฟีอี โดยศึกษาดำรงกฎหมายอิสลามจากตำราอิมามอะตุฎฏอลิบีน () และตำราที่ผู้รู้ส่วนใหญ่ใช้ประกอบการเรียนการสอนคือตำราอิมามอะตุฎฏอลิบีน () เช่นเดียวกัน ตำราดังกล่าวเป็นตำราของมัชฮับซาฟีอี

ส่วนความคิดเห็นของผู้ศึกษาพบว่า ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ศึกษากฎหมายอิสลามสังกัดมัชฮับซาฟีอี ส่วนตำรากฎหมายอิสลามที่ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ได้ศึกษาคือ ตำราอิมามอะตุฎฏอลิบีน () และตำราที่ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ใช้ในการประกอบการเรียนในวิชากฎหมายอิสลาม คือเราฎาะตุฎฏอลิบีนโดยอิหม่ามนะวาวี ()

คำถามข้อที่ 2 การศึกษาวิชาฟิควะของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เน้นการให้ความสำคัญกับแหล่งที่มาหรือหลักฐานของกฎหมายอิสลามหรือไม่ ?

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้รู้มีความคิดเห็นว่าการศึกษาฟิสิกส์และรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับฟิสิกส์ของมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่เน้นการให้ความสำคัญกับแหล่งที่มาหรือหลักฐานของกฎหมายอิสลาม

ส่วนความคิดเห็นของผู้ศึกษาพบว่า การศึกษาฟิสิกส์และรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับฟิสิกส์ของมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่เน้นการให้ความสำคัญกับแหล่งที่มาหรือหลักฐานของกฎหมายอิสลาม และผู้ศึกษาส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการรับรู้แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

คำถามข้อที่ 3 มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ วินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม อย่างไร ?

จากผลการวิจัยพบว่า มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ วินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามโดยอาศัยตำรา และตำราที่ผู้รู้ส่วนใหญ่ใช้ประกอบการวินิจฉัยกฎหมายอิสลามได้แก่ ตัฟซีร์อัลกุรอานและตำราอัลหะดีษ

ส่วนความคิดเห็นของผู้ศึกษาพบว่า เมื่อปรากฏเหตุการณ์ใดๆ ที่มีได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ ผู้ศึกษาส่วนใหญ่จะขอคำวินิจฉัยจากบรรดาผู้รู้ของตน และผู้ศึกษาส่วนใหญ่คิดว่าตำรากฎหมายอิสลามที่บรรดาผู้รูนำมาประกอบการวินิจฉัยกฎหมายอิสลามนั้นมีความเหมาะสมแล้ว ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้ศึกษามีความพอใจและเพียงพอกับตำราและผู้รู้ของตน